

ablative case and predicative function of metaphorical dverbial construction. It concludes that metaphorical predicative constructions actualize the information the most, they are the means of expressive syntax, and thus they promote the realization of communicative tasks of the author.

The article describes the concept of imagery of verbal structures, which is an instrument of hyperbole predicative characteristics and also it points on the relation of subject of language to the notified facts. Information that is placed into the metaphorical syntagma, accompanies it in a contextual environment; besides predicative characteristics, it include connotative coloring, that expresses more emotional, evaluative, stylistic and aesthetics meaning of this metaphorical image. At the end, the article concludes correctly about metaphorical predicative constructions, which actualize submitted information the most. These metaphorical predicative constructions are the means of expressive syntax and they assist to the author's realization of communication tasks. The choice of presentations' form of predicative characteristic, as a part of metaphorical construction, is determined by its meaning, by the intention of the subject of the language, and by the structural and semantic specialties of compatibility of the verbal units.

Key words: *metaphorical sentence, connotation, predicative content, quantitative metaphors, significative metaphors, intention.*

Отримано: 25.10.2016 р.

УДК 811.111'42

Удовіченко Г.М.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВИ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями У центрі уваги сучасної лінгвістики знаходяться проблеми, пов'язані з відображенням національної культури та історії у мовах. Роль мови в накопиченні культурних здобутків є очевидною і значною. При цьому вона, як одна з основних ознак нації, виражає культуру народу, який говорить цією мовою, тобто створює національну культуру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Представниками когнітивного підходу в семантиці є переважно американські вчені Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Ч. Філмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, Ж. Фоконьє, Б. Рудзка-Остін, А. Ченкі. У вітчизняному мовознавстві проблемами когнітивної лінгвістики займаються М. Болдирев, І. Бровченко, О. Воробйова, С. Жаботинська, В. Карасик, Т. Луньова, В. Манакін, М. Полюжин, Т. Радзієвська, Ю. Апрессян, М. Кочерган, Й. Стернін, Г. Уфимцева, М. Цегельська

Постановка завдання Метою даної статті є аналіз трьох наукових парадигм, щодо вивчення мови – порівняльно-історичної, системно-структурної і антропоцентричної, та основних напрямів сучасної лінгвістики, що формуються в рамках даних парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження. За допомогою мовних засобів формуються концепти часу, простору, різноманітних об'єктів та явищ, моделюються способи організації всесвіту. Мова віддзеркалює як матеріальні сторони життя народу – географічне положення, клімат, побут, так і духовні сторони носіїв мови – мораль, систему цінностей, менталітет, національний характер.

Мова – один із найвизначніших божественно-людських витворів, універсальне надбання людства й універсальна реальність суспільного існування. Це, за висловом німецького філософа Мартіна Гайдеггера, оселя людського Духа [2, 11]. Мова – це динамічна система створюваних і відтворюваних мовними органами членороздільних звукових знаків для предметів і явищ фізичної та психічної діяльності та їх відображень у свідомості, а також правил сполучуваності цих знаків, – система, здатна виразити всю повноту людських знань та уявлень про світ. Мова – найскладніше явище. Е. Бенвеніст кілька десятків років тому писав: «Властивості мови настільки своєрідні, що можна, по суті, говорити про наявність у мови не однієї, а декількох структур, кожна з яких могла б послужити підставою для виникнення цілісної лінгвістики» [1, 8]. Це багатомірне явище, що виникло в людському суспільстві: вона і система і антисистема, і діяльність і продукт цієї діяльності, і дух і матерія, і об'єкт, що стихійно розвивається, і впорядковане саморегулююче явище, вона і довільна і створена і т.д. Характеризуючи мову у всій її складності з протилежних сторін, ми розкриваємо саму її сутність.

Традиційно виділяються три наукові парадигми, щодо вивчення мови – порівняльно-історична, системно-структурна і, нарешті, антропоцентрична.

Порівняльно-історична парадигма була першою науковою парадигмою в лінгвістиці, бо порівняльно-історичний метод був першим спеціальним методом дослідження мови. Усе XIX ст. пройшло під егідою цієї парадигми.

При системно-структурній парадигмі увагу було орієнтоване на предмет, річ, ім'я, тому в центрі уваги перебувало слово. Навіть у третьому тисячолітті можна досліджувати мову все ще в межах системно-структурної парадигми, бо ця парадигма продовжує існувати в лінгвістиці, а число її послідовників досить велике. У руслі цієї парадигми як і раніше створюються підручники та академічні граматики, пишуться різного роду довідкові видання. Фундаментальні дослідження, виконані в рамках цієї парадигми, є найціннішим джерелом відомостей не лише для сучасних дослідників, а й для майбутніх поколінь лінгвістів, які вже працюють в інших парадигмах.

І нарешті, антропоцентрична парадигма – це переключення інтересів дослідника з об'єктів пізнання на суб'єкт, тобто аналізується людина в мові і мова в людині, оскільки, за словами І. А. Бодуена де Куртене, «мова існує тільки в індивідуальних мізках, тільки в душах, тільки у психіці індивідів або особин, що складають дане мовне суспільство» [3, 10]. Ідея антропоцентричності мови – ключова в сучасній лінгвістиці. У наш час метою лінгвістичного аналізу вже не може вважатися просто виявлення різних характеристик мовної системи. Усвідомлення себе мірою усіх речей надає людині право творити у своїй свідомості антропоцентричний порядок речей, дослідити який можна не на побутовому, а на науковому рівні. Цей порядок, який існує в голові, у свідомості людини, визначає його духовну сутність, мотиви його вчинків, ієрархію цінностей. Все це можна зрозуміти, досліджуючи мову людини, ті обороти і вирази, які вона найбільш часто вживає, до яких у неї виявляється найвищий рівень емпатії.

У процесі формування нової наукової парадигми була проголошена теза: «Світ є сукупність фактів, а не речей» (Л. Вітгенштейн) [5, 10]. Мова була поступово переорієнтована на факт, подію, а в центрі уваги стала особистість носія мови (мовна особистість, за Ю. М. Карауловим) [4, 37]. Людський інтелект, як і сама людина, немислимий поза мовою і мовною здатністю, як здатністю до створення мовлення. Якби мова не втручалася в усі розумові процеси, якщо б вона не була здатна створювати нові ментальні простори, то людина не вийшла б за рамки безпосередньо спостережуваного.

Основні напрями в сучасній лінгвістиці, що формуються в рамках даної парадигми, – це когнітивна лінгвістика і лінгвокультурологія, яка повинна бути «орієнтована на культурний фактор у мові і на мовний чинник в людині» (В. М. Телія) [7, 13].

Когнітивна лінгвістика досліджує ментальні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні і, отже, пізнанні дійсності свідомістю, а також види і форми їх ментальних репрезентацій. Матеріалом лінгвокогнітивного аналізу є мова, а цілі такого дослідження в різних конкретних напрямках (школах) когнітивної лінгвістики можуть різнитися – від поглибленого дослідження мови за допомогою когнітивного категоріально-термінологічного апарату до конкретного моделювання змісту та структури окремих концептів як одиниць національної свідомості (концептосфери) [8, 86].

При цьому відмінність когнітивної лінгвістики від інших когнітивних наук полягає саме в її матеріалі – вона досліджує свідомість на матеріалі мови (інші когнітивні науки досліджують свідомість на своєму матеріалі), а також в її методах – вона досліджує когнітивні процеси, робить висновки про типи ментальних репрезентацій в свідомості людини на основі застосування наявних у розпорядженні лінгвістики власне лінгвістичних методів аналізу з подальшою когнітивною інтерпретацією результатів дослідження.

Ключові поняття когнітивної лінгвістики – це поняття інформації та її обробки людським розумом, поняття структур знання та їх репрезентації у свідомості людини і мовних формах. Якщо когнітивна лінгвістика, укупі з когнітивною психологією та когнітивною соціологією, намагаються відповісти на питання про те, як в принципі організовано свідомість людини, як людина пізнає світ, які відомості про стають знанням, як створюються ментальні простори, то вся увага в лінгвокультурології приділяється людині в культурі та її мові.

Лінгвокультурологія вивчає мову як феномен культури. Це певне бачення світу крізь призму національної мови, коли мова виступає як виразник особливої національної ментальності.

Мова служить засобом накопичення та зберігання культурно-значимої інформації. У деяких одиницях ця інформація для сучасного носія мови імпліцитна, прихована віковими трансформаціями, може бути вилучена лише опосередковано. Але вона є і «працює» на рівні підсвідомості.

Все мовознавство пронизане культурно-історичним змістом, так як мова виступає його предметом, вона є умовою, основою і продуктом культури. В кінці XX ст., кажучи словами Р. М. Фрукиной, «відкрився свого роду глухий кут: виявилось, що в науці про людину немає місця головному, що створило людину та її інтелект, – культури» [9, 53].

Оскільки в більшості випадків людина має справу не з самим світом, а з його репрезентаціями, з когнітивними картинами і моделями, то світ постає крізь призму культури і мови народу, який бачить цей світ. Не можна не бачити, що є багато речей у житті й поведінці нації, які пояснюються культурними чинниками. Наприклад, обов'язкова присутність по батькові у російської людини – це особлива шана і повага, яку йому надають одноплемінники. Росіяни говорять: на ім'я називають, по батькові – величають.

При всій відмінності в існуючих напрямках предметом сучасної лінгвокультурології є вивчення культурної семантики мовних знаків, яка формується при взаємодії двох різних кодів – мови і культури, так як кожна мовна особистість одночасно є і культурною особистістю. Тому мовні знаки здатні виконувати функцію «мови» культури, що виражається у здатності мови відображати культурно-національну ментальність його носіїв. У зв'язку з цим можна говорити про «культурний бар'єр», який може виникнути навіть за умови дотримання всіх мовних норм.

Лінгвокультурологія як самостійна галузь знань повинна вирішувати свої специфічні завдання і при цьому відповідати насамперед на ряд питань, які в найбільш загальному вигляді можна сформулювати так: – як культура бере участь в утворенні мовних концептів; – до якої частини значення мовного знака прикріплюються «культурні смисли»; – чи зрозумілі ці смисли для мовця і слухача і як вони впливають на мовні стратегії; – чи існує в реальності культурно-мовна компетенція носія мови, на підставі якої втілюються в текстах і розпізнаються носіями мови культурні смисли; – які концептосфери (сукупність основних концептів даної культури), орієнтовані на репрезентацію носіями однієї культури, безлічі культур (універсалиї); – як систематизувати основні поняття даної науки, тобто створити понятійний апарат, який не тільки дозволив би аналізувати проблему взаємодії мови і культури в динаміці, але забезпечив би взаєморозуміння в межах даної наукової парадигми – антропологічної, або антропоцентричної. Наведений перелік завдань не можна вважати остаточним, бо просування у їх вирішенні створить наступний цикл завдань і т.д.

В якості робочого визначення культурно-мовної компетенції приймаємо таке: це природне володіння мовною особистістю процесами мовоутворення і мовосприйняття і, що особливо важливо, володіння установками культури.

Зупинимось докладніше на деяких поняттях лінгвокультурології, особливо значущих в лінгводидактичному аспекті.

Код культури – за образним визначенням В. В. Червоних, це якась невидима «мережа», яку «культура «накидає» на навколишній світ, членує, категоризує, структурує й оцінює його». У мові коди культури, як правило, виражаються за допомогою базових метафор, на цій підставі виділяються антропоморфний, зооморфний, гастрономічний та інші коди культури.

Культурний концепт – «... згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить в його ментальний світ. З іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї». Найбільш стійкі і постійні концепти, які мають особливу аксіологічну значущість для національної культури, називають ключовими концептами або константами культури.

Культурні установки – свого роду соціокультурні ідеали, «ментальні зразки», які відіграють роль певних приписів для поведінки, в тому числі і комунікативної, членів етносоціума.

Культурна конотація – інтерпретація денотативного або образно-мотивованого аспектів значення в термінах і категоріях культури.

Культурний простір – співвідноситься з індивідуальним і колективним когнітивним простором форма існування культури у свідомості її представників.

Мовна картина світу – історично склалася в повсякденній свідомості даного мовного колективу та відображає у мові сукупність уявлень про світ, певний спосіб його концептуалізації.

Мовна особистість – «сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття ним мовленнєвих творів, які різняться ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, визначеної цільовою спрямованістю».

Лінгвокультурема – основна одиниця лінгвокультурологічного аналізу. У цій якості можуть виступати слова, словосполучення, тексти, що володіють етнокультурною цінністю. При цьому «різні рівні мови і належні їм одиниці володіють різним ступенем культурної «насиченості» і культурної обумовленості».

Висновки. Отже, лінгвокультурологія – гуманітарна дисципліна, що вивчає втілену в живій національній мові матеріальну і духовну культуру, яка виявляється в мовних процесах [6, 42]. Вона дозволяє встановити і пояснити, яким чином здійснюється одна з фундаментальних функцій мови – бути знаряддям створення, розвитку, збереження і трансляції культури.

Список використаних джерел:

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика: [монография] / Эмиль Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 448 с.
2. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / Андрій Олександрович Білецький – К.: Вища школа, 1996. – 38 с.
3. Бодуэн де Куртэне И. А. Избранные труды / Иван Александрович Бодуэн де Куртэне – М.: Академия, 1963. – 384 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов – М.: Наука, 1998. – 271 с.
5. Маслова В. А. Лингвокультурология: [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Валентина Авраамовна Маслова – М.: Академия, 2001. – 208 с.
6. Опарина Е. О. Лексика, фразеология, текст: Лингвокультурологические компоненты. Язык и культура / Елена Александровна Опарина – М.: Просвещение, 1999. – 367 с.
7. Телия В. Н. О методологических основаниях лингвокультурологии / Вероника Николаевна Телия – М.: Обнинск, 1995 – 260 с.
8. Тхорик В. И. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация / В. Тхорик, Н. Фанян – М.: ГИС, 2005. – 260 с.
9. Фрумкина Р. М. «Теории среднего уровня» в современной лингвистике. Вопросы языкознания / Ревекка Марковна Фрумкина – М.: Просвещение, 1996. – 156 с.

Анотація. В статті проаналізовані три наукові парадигми, щодо вивчення мови – порівняльно-історична, системно-структурна і антропоцентрична. Визначено основні напрями сучасної лінгвістики, що формуються в рамках даних парадигми, – це когнітивна лінгвістика і лінгвокультурологія.

Ключові слова: наукова парадигма, порівняльно-історична парадигма, системно-структурна парадигма, антропоцентрична парадигма, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія.

Summary. *Modern linguistics in many cases focuses on the problems associated with the display of national culture and history in languages. The role of language in the accumulation of cultural achievements is obvious and significant. Evidently, it is one of the main features of the nation, as it expresses the culture of the people who speak it and contribute the creation of national culture.*

With the use of segments of language concepts of time, space, various objects and phenomena, ways of modeling of the Universe are being shaped. It reflects both the material aspects of life of the people -geographical position, climate, life and spiritual aspects of native speakers – morality, value system, mentality, national character.

Traditionally, there are three scientific paradigms for the study of language distinguished: comparatively-historical, systemically- structural, and finally anthropocentric.

Self-recognition of the person as a total measure of all surrounding things gives people the right to create anthropocentric course of things in their minds, which can be investigated not on the social level, but on the scientific level. This course, existing in the mind, in the human conscience determines its spiritual essence, motives of their actions, hierarchy of values. All these can be apperceived by scrutinizing human language, the most widely used turns and expressions that are empathized on the highest level. The basic tendencies in modern linguistics, formed within the scientific paradigm – are linguistics and cognitive linguistics.

The subject of linguo-cognitive analysis is the language and purpose of such research in various specific areas (schools) of cognitive linguistics may vary – from deep study of language via cognitive categorially-terminological means to specific modeling of the plot and structure of certain concepts as units of national consciousness (conceptual spheres).

Key concepts of cognitive linguistics are the concept of information processing and it's processing by the human mind the concept of knowledge structures and their representation in the mind and language forms, the concept of knowledge structures and their representation in the mind and language forms.

When cognitive linguistics, coupled with cognitive psychology and cognitive sociology, are trying to answer the question of how the human consciousness is in principal organized, how people cognize the world, of which data is transformed into knowledge, how mental spaces are composed, the whole focus of linguistic cultural anthropology is given to a person in culture and his language.

Key words: *scientific paradigm, comparative-historical paradigm, system-structural paradigm, anthropocentric paradigm, cognitive linguistics, cultural linguistics.*

Отримано: 11.10.2016 р.